

1964

16. 1. 1964

Essäer om historia

UNDER SENARE ÅR har Pieter Geyl (professor i Utrecht 1935—1959) blivit en av världens mest kända historiker. Det beror delvis på hans under fängelsetiden i nazismens Tyskland förberedda historiografiska arbete om Napoleon ("Napoleon for and against"), kanske i än högre grad på hans kritik av skilda historiefilosofiska spekulationer, framför allt av Toynbee. Med ryktbarheten har följt att även tidigare arbeten av Geyl blivit översatta till engelska och internationellt kända; detta gäller särskilt hans banbrytande forskning om det nederländska frihetskriget, som innebär en radikal brytning med en äldre, mera religiös-idealistisk uppfattning om den holländska statens uppkomst.

Pieter Geyl

I sin senaste essäsamling, *Encounters in History* (Collins, 35 shilling) har Geyl samlat forskningsresultat och kritiska inlägg från skilda tider. Den mest omfattande essän gäller "Shakespeare som historiker"; Geyl söker genom en fångslande, analys, vars

originalitet och bärkraft jag ej alls kan bedöma, att klarlägga Shakespeares politisk-sociala hållning och visa hans — i jämförelse med andra författare från samma tid — starka sinne för historisk relativism. En annan stor uppsats behandlar den franska revolutionens historiografi; Geyl slår fast att man i vetenskapen, liksom i politiken, varit "för eller mot revolutionen", även om en utjämning tycks ha ägt rum under de senaste årtiondena.

Flertalet uppsatser innehåller analys och kritik av moderna eller under senare tid aktuella historieteorier. Några gäller marxister eller av marxismen influerade författare, andra — och de tycks mig vara de bästa — riktar sig mot historiker som utmärks av antirationalism, klagan över tidens ondska, tendenser till religiöst bestämda tolkningar av skeendet. Till denna grupp hör Toynbee, Johan Huizinga och Butterfield. Geyl excellerar i uppvisandet av motsägelser, demaskeringen av det högtidliga och pretentiösa, framhävandet av det godtyckliga i urvalet av de fakta som skall tjäna som bevismaterial. Vissa av de kritiserade författarna, särskilt Huizinga och Toynbee, har för många blivit ett slags själslörjare genom att de givit gångbara fördomar en vetenskaplig utstyrsel; till de populära greppen hör att förneka — och samtidigt förakta — framsteget, att beskriva samtidens människor som rotlösa, olyckliga och ondskefulla i jämförelse med en gångens tids, att framställa en renässans för tron som räddningen ur det elände man tecknar. Geyls styrka ligger inte minst i hans förmåga att genom sakliga paralleller slå sönder dessa pessimismens illusioner.

Möjligen kan det mot Geyl hävdas att han ser alltför optimistiskt både på tidsläget och på historieforskningens värde. Då han skriver att "historien måste visa oss en mening i livet" hoppas man på att han för en gångs skull format en tanklös fras; i varje fall utför han inte närmare sin uppfattning. Tydligt är att hans kritik av historiefilosofiska spekulationer upp bärs av tro på demokrati, framsteg och förnuft, men denna tro har dess bättre inte drivit honom till något systematiskt och storvultenligt feltänkande — blott stimulerat honom till lysande kritiska insatser.

HERBERT TINGSTEN

la mellan dyster tystnad och en pratsamhet som alltför lätt blir monopolistisk våltalighet, med fraser och perspektiv som provas inför vänkretsen innan de släpps lösa i underhuset eller i radion. Man förstår hur Churchill kunde plåga sina ministrar och generaler genom sin otålighet, sina förebråelser, sina ryckiga telegram, men man förstår också hur han kunde vinna dem genom sina skämt, sina ursäkter, sin ofta av tårar bekräftade rörelse vid avsked och återseenden. "Han gav värme och färg, och när han talade var det som om de släckta ljusen på en scen plötsligt blivit tända."

kabinetts representant i Kairo 1941—1942; till en början var han, som han utan några konstner omtalar, en usel parlamentstalar, men småningom blev han känd för precision, skärpa och sarkasm. Hans berättelser om allt detta är ovanligt givande; han har förmågan att klargöra problemen och deras lösningar med samma klarhet och iver som måste ha präglat hans arbete. Men vad som därjämte gör hans bok till en av de

mest fångslande politiska memoarerna från senare tid är skimret av patos, lycka i arbete, i familjen och med vännerna, säkerhet och glädje inför faror, svårigheter och kriser. Det är en fulländning vars föresvande genom naturligheten och blygsamheten icke blir irriterande, utan inger tillgivenhet.

Till det bästa hör porträttet av Churchill. Lyttelton beundrar Churchill, men han beskriver honom med den jämlike kamraterns friskhet och öppenhet. Man ser Churchill vid middagsbordet väx-

Lyttelton tycks i mycket likna Churchill. Inte minst i vad man kan kalla utåtvändhet, naivitet, begränsning i medvetenhet och reflexion. Man tror att Lytteltons beskrivning av sin morgonstund är uttömmande. I denna memoarbok finns ingen antydning om "allmänna" funderingar över mening, liv och religion, icke ett ord av tvekan och osäkerhet i offentliga eller personliga affärer — vi ser den perfekta engelske gentlemannen utan tankar och utan tvivel. Lytteltons memoarbok är från en synpunkt mera vinnande än Churchills skrifter, åtminstone från senare tid; Lyttelton skriver som han levat, utan känsla av att representera Historien, utan självbespeglande tro på en kallelse.

HERBERT TINGSTEN

24. 1. 64

Den framgångsrike Lyttelton

"JAG ÄR född med utmärkt hälsa. Det är kanske den främsta orsaken till att jag njuter så mycket av livet. Jag har sällan vaknat en morgon — annat än då jag skall hålla ett viktigt tal — utan känslan av att livet är skönt, att jag har god aptit till frukosten och att jag skall utträta så och så mycket före kvällen... Jag fortsätter att njuta, och då jag måste lämna livet blir det inte en välsignelse, vad än prästerna må säga." Med dessa ord slutar Oliver Lyttelton, och sedan några år lord Chandos, vid 70 års ålder sin roliga, vitala och upplysande självbiografi *The Memoirs of Lord Chandos*, (The Hodley Head, 36 shilling). Lyttelton tillhör en gammal adelsfamilj, studerade traditionenligt i Eton och Cambridge, gick vid 21 års ålder in i armén och var frontofficer under nästan hela första världskriget, blev fram-

Lord Chandos of Aldershot, mer bekant som sir Oliver Lyttelton.

gångsrik affärsman och chef för British Metal Corporation, gifte sig lyckligt med en hertigdotter, gick på Churchills förslag in i regeringen och underhuset efter andra världskrigets utbrott och innehade en rad viktiga poster, bland annat i krigskabinetet, var kolonialminister 1951—1954 och återgick det sistnämnda året till affärerna för att återställa sin genom de offentliga uppdragen minskade förmögenhet.

Memoarerna är alltså en historia om framgång. Lyttelton berättar med självklar anspråklöshet, inte sällan med självironi, men man tvivlar inte på att framgången varit välförtjänt. Som ung officer var Lyttelton inte sällan rädd, men han var modig, företagsam och rådgiv; då han några månader var hemma på utbildning längtade han tillbaka till fronten. Som direktör och minister gjorde han stora insatser, särskilt som krigs-